

Н.В. Якименко-Терещенко, д-р екон. наук, професор
Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
І.В. Токмакова, д-р екон. наук, доцент
Український державний університет залізничного транспорту

ПРИНЦИПИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В МЕТАЛУРГІЙНОМУ КОМПЛЕКСІ

У статті досліджено зміст наукової категорії «ресурсозбереження» та розкрито основні підходи до трактування терміна «ресурсозбереження». Перший підхід заснований на понятті ресурсозбереження як тенденції дбайливого ставлення до природних ресурсів, а другий - на економії будь-яких видів ресурсів. Зроблено висновок, що ресурсозбереження являє собою комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб, що супроводжується впровадженням ресурсозберігаючих технологій та прийняттям ефективних управлінських рішень стосовно них. Грунтуючись на тому, що формування принципів ресурсозбереження є вихідним етапом створення базису управлінського процесу, що може забезпечити в достатній мірі загальну ефективність ресурсоспоживання, сформовано авторську систему принципів ресурсозбереження, які включають в тому числі і принципи ощадливого виробництва.

Ключові слова: *ресурсозбереження, управління, принципи, ощадливе виробництво, металургійний комплекс.*

Постановка проблем. Нинішні кризові тенденції у вітчизняній металургії сформувалися в результаті взаємодії як несприятливої світової ринкової кон'юнктури (під впливом глобальної фінансово-економічної кризи), так і накопиченої критичної маси внутрішніх проблем галузі, серед яких значну вагу займають проблеми ресурсоемності. Так показники питомої витрати основних використовуваних ресурсів природного газу і коксу – на українських металургійних підприємствах помітно гірше середньосвітових. Загалом, як зазначається в Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013-2014 рр. енергоємність галузі на 30% перевищує світові аналоги [1]. Це пов'язано як з використанням морально застарілих технологій і фізично зношеної техніки, що виробила

свій ресурс, так і з низьким рівнем впровадження наукових досягнень у галузі енергозбереження та використання внутрішніх вторинних ресурсів.

Сучасна ситуація в металургійному комплексі України зумовлює не тільки доцільність, але і необхідність його орієнтацію на ресурсозберігаючий тип відтворення, який вимагає підвищення ефективності використання всіх без винятку видів ресурсів: матеріальних, енергетичних, техніко-технологічних, фінансових, інформаційних, трудових, інтелектуальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи ресурсозбереження є предметом дослідження таких вчених як Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко, Н.О. Кондратенко, В.М. Тарадій, В.Л. Корінев, М.С. Карпуніна, Л.Г. Мельник, І.М. Сотник, О.Ю. Чигрин [2-6], у тому числі окремі аспекти ресурсозбереження в металургійному комплексі розкривають в своїх працях такі вчені як Т. Г. Логутова, О. В. Полторацька, М. М. Полторацький, А.І. Амоша, В.І. Большаков [1, 7] та інші. Однак з метою формування ефективної системи управління ресурсозбереженням потребують першочергової уваги дослідження щодо принципів ресурсозбереження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення принципів ресурсозбереження в металургійному комплексі.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасний вигляд світової металургії формуються під впливом цілого ряду глобальних трендів. Частина з них має універсальний міжгалузевий характер і пов'язана із загальним підвищенням ресурсної ефективності світової економіки, що і обумовлює необхідність активного впровадження принципів ресурсозбереження в діяльність українського металургійного комплексу.

Формування принципів ресурсозбереження є вихідним етапом створення базису управлінського процесу, що може забезпечити в достатній мірі загальну ефективність ресурсоспоживання.

Для визначення принципів ресурсозбереження звернемося до сутності-змістовної характеристики даної економічної категорії.

Виділяють два основних підходи до трактування терміна «ресурсозбереження» [2, 4]. Перший підхід заснований на понятті ресурсозбереження як тенденції дбайливого ставлення до природних ресурсів. У цьому сенсі ресурсозбереження припускає будь-яку діяльність, спрямовану на охорону природного середовища. Найчастіше єдиною функцією згаданих коштів є зменшення екологічної неспроможності використовуваних технологічних систем основного виробничого призначення. Такий підхід в екологічній політиці - взагалі, і в ресурсозбереження - зокрема, передбачає орієнтацію на консервування

природних ресурсів. Це означає багато в чому відмову від їх використання або їх експлуатації на такому рівні, який забезпечує їх 100% відновлення протягом певного періоду часу.

Другий підхід заснований на тому, що ресурсозбереження передбачає: 1) залучення до кола предмета ресурсозбереження будь-яких ресурсів (а не тільки природних), які забезпечують життєдіяльність людини; 2) трактування поняття «заощадження» не від терміна «збереження» (консервація), а від поняття «економія». В англійській термінології для позначення поняття «економія» у сенсі ресурсів) використовується саме термін «берегти», «зберегти» - «to save». Таким чином, другий підхід до трактування поняття ресурсозбереження пов'язаний з економією будь-яких видів ресурсів.

Проаналізувавши підходи до визначення економічної сутності категорії «ресурсозбереження», можна зробити висновок, що більшість науковців визначає ресурсозбереження як комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб, що супроводжується впровадженням ресурсозберігаючих технологій та прийняттям ефективних управлінських рішень стосовно них.

Зважаючи на окреслені вище підходи проблему ресурсозбереження можна розглядати в двох основних аспектах. По-перше, економія і раціональне використання ресурсів розуміється як важливий і обов'язковий елемент стратегії і тактики господарювання. В даному випадку можна говорити про сукупність вимог, складових режим економії. Ці вимоги повинні бути враховані в процесі розвитку системи планування, ціноутворення, фінансово-кредитного механізму, матеріально-технічного забезпечення і збуту. По-друге, ресурсозбереження виступає в якості самостійного напрямку наукової та практичної діяльності, що охоплює процеси забезпечення якості та ефективності.

Виходячи з вищесказаного принципи ресурсозбереження можуть бути виражені двома альтернативними цільовими орієнтирами: 1) принцип мінімізації — досягнення певних (заданих) результатів при найменших витратах; 2) принцип максимізації — досягнення найбільших результатів при заданому обсязі ресурсів.

Забезпечити досягнення окреслених цілей-орієнтирів можливо за умов дотримання наступних принципів здійснення ресурсозберігаючої діяльності:

- 1) принцип стратегічної обумовленості - конкретні заходи у сфері ресурсозбереження повинні відбуватися з єдиної стратегії розвитку;
- 2) принцип гуманізму - процес ресурсозбереження не зобов'язаний

вести до зміщення в бік погіршення матеріального і морального стану людей, заподіяти шкоду знаходиться навколо середовищі, створювати техногенні небезпеки;

3) принцип комплексності - результативне заощадження може бути досягнуто за умови цілого оптимального застосування абсолютно всіх типів виробничих ресурсів;

4) принцип інтеграції з іншими областями роботи - процес ресурсозбереження повинен бути ґрунтовно узгоджений з іншими тенденціями управління, зокрема з фінансовим менеджментом, управлінням персоналом і т.д.;

5) принцип достатності інформації - перед тим, як здійснювати будь-які дії у сфері ресурсозбереження, необхідно розташовувати як можна більш великими і точними відомостями ресурсоспоживання, даними про наявність альтернативних технологій, технологій, використання вторинної сировини, про зарубіжний досвід і т.д.;

6) принцип першочерговості - на початку активізації процесу заощадження ресурсів першочергову увагу варто приділити найбільш дорогим ресурсів і найбільш об'ємним втратам (відходів).

7) принцип доступності мінімальних витрат - у кожен момент часу є малі втрати ресурсів (наприклад, тепла, сировини, матеріалів), зменшити які можна при невеликих і доступних витратах;

8) принцип непогіршення умов праці - реалізація заходів заощадження ресурсів, особливо спрямованих на екологізацію, не повинні погіршувати умови праці в самому виробництві;

9) принцип доцільності - найбільшу увагу слід приділяти таким заходам, які можуть принести найбільший ефект економічного, а також неекономічного характеру;

10) принцип людської участі - рушій будь-якої сторони ресурсозбереження - людина, тому слід приділяти особливу увагу залученню людей у всі процеси ресурсоспоживання;

11) принцип системності – впровадження ресурсозбереження з урахуванням взаємозв'язків та взаємодії між керованою та керуючою підсистемами;

12) принцип регулярності – система ресурсозбереження має діяти на постійній основі;

13) принцип вимірюваності – ефективність діяльності системи має визначатися певним набором вимірюваних показників;

14) принцип відкритості – система має керуватися принципом «зсередини-назовні», тобто впроваджувати та стимулювати ресурсозбереження не лише на підприємстві, а також в його найближчому

зовнішньому середовищі;

15) принцип динамічності – здатність системи адаптуватися та змінюватися відповідно до потреб підприємств та зовнішнього середовища.

Враховуючи багатогранність ресурсних проблем у металургійному комплексі управління ресурсозбереженням повинно представляти собою комплексний процес, пов'язаний з управлінням якістю продукції, що актуалізує впровадження комплексу принципів ощадливого виробництва. До останніх слід віднести [7-8]: визначення цінності конкретного продукту; визначення потоку створення цінності для цього продукту; забезпечення безперервного (протягом всього потоку) створення цінності продукту; витягування продукту; прагнення досконалості. Ощадливе виробництво дає змогу створити систему організації і управління розробкою продукції, виробничими операціями, взаємовідносинами з постачальниками і клієнтами, під час якої продукція виготовляється в точній відповідності із запитами споживачів і з меншим числом дефектів. При цьому скорочуються витрати праці, капіталу і часу.

Висновки. Ресурсозбереження відіграє важливу роль у досягненні головної мети розвитку металургійної промисловості – перетворення її в таку, що динамічно розвивається, високотехнологічну та конкурентоспроможну галузь, інтегровану у світову металургію в рамках міжнародного поділу праці. Досягнення поставленої цілі вимагає формування ефективної системи управління ресурсозбереженням, фундамент якої формують принципи ресурсозбереження. Розкрито принципи управління ресурсозбереженням, які доповнено принципами ощадливого виробництва, що в сукупності дозволяє отримати вітчизняній металургійній галузі вагомі конкурентні переваги.

Бібліографічний список: 1. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития: монографія / А.И. Амоша, В.И. Большаков, А.А. Минаев, Ю.С. Залознова, Л.А. Збаразская, Ю.В. Макогон и др.; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 114 с. 2. Дзядикевич Ю.В. Теоретичні і практичні аспекти ресурсозбереження [Електронний ресурс] / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко // Інноваційна економіка. – 2016. – № 3/4. – С. 103-107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_3-4_17 (дата звернення: 27.02.17). – Назва з екрана. 3. Кондратенко Н.О. Основы формирования и внедрения государственной ресурсосберегающей политики / Н.О. Кондратенко, В.Н. Тарадий // БизнесИнформ. – 2011. – № 11. – С. 20–23. 4. Корієв В.Л. Сутність поняття ресурсозбереження та шляхи підвищення ефективності

на металургійних підприємствах [Електронний ресурс] / В.Л. Корінев, М.С. Карпуніна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 3. – С. 67-70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_3_14 (дата звернення: 13.03.17). – Назва з екрана. 5. Мельник Л. Г. Передумови і тенденції ресурсозбереження на сучасному етапі економічного розвитку // Економіка природних ресурсів: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л.Г. Мельник, І.М. Сотник, О.Ю. Чигрин; М-во освіти і науки України. – Суми, 2010. – С. 162–177. 6. Логутова Т.Г. Проблеми ресурсозбереження металургійних підприємств: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Т.Г. Логутова, О.В. Полторацька, М.М. Полторацький. – Маріуполь: ПДТУ, 2016. – 326 с. 8. Левинсон У. Бережливое производство: синергетический подход к сокращению потерь / У. Левинсон, Р. Рерик. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2007. – 272 с. 9. Вумек Дж. Бережливое производство: Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании / Джеймс Вумек, Дэниел Джонс; Пер. с англ. – 7-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2013. – 472 с. 10. Іртищева І.О. Обґрунтування концепції стратегічної програми в антикризисному управлінні / І.О. Іртищева, С.М. Мінакова // Економіст. – 2014. – № 11. – С. 38-40.

Якименко-Терещенко Н.В., Токмакова І.В. Принципы ресурсозбережения в металлургическом комплексе. В статье исследовано содержание научной категории «ресурсосбережение» и раскрыты основные подходы к трактовке термина «ресурсосбережение». Первый подход основан на понятии ресурсосбережение как тенденции бережного отношения к природным ресурсам, а второй - на экономии любых видов ресурсов. Сделан вывод, что ресурсосбережение представляет собой комплекс технических, экономических, организационных мер, направленных на рациональное использование ресурсов и обеспечение растущих потребностей, что сопровождается внедрением ресурсосберегающих технологий и принятием эффективных управленческих решений в отношении них. Основываясь на том, что формирование принципов ресурсосбережения является исходным этапом создания базиса управленческого процесса, что может обеспечить в достаточной мере общую эффективность ресурсопотребления, сформировано авторскую систему принципов ресурсосбережения, которые включают в том числе и принципы бережливого производства.

Ключевые слова: ресурсосбережение, управление, принципы, бережливое производство, металлургический комплекс.

Yakimenko-Tereshchenko N.V, Tokmakova I.V. Principles of

resource savings in the metallurgical complex. It was determined that the current situation in Ukraine's metallurgical complex determines not only the desirability, but also the need to him saving orientation type of reproduction that requires all efficiency without exception, types of resources: material, energy, technical-technological, financial, information, labor, intellectual. Researched scientific content categories “resource saving” and the basic approaches to the interpretation of the term “resource saving”.The first approach is based on the concept of resource-saving trends of the careful attitude to the natural resources, and the second on the economy all kinds of resources.It is concluded that the resource saving represents a complex of technical, economic, organizational measures aimed at the rational use of resources and growing needs, accompanied by the introduction of resource-saving technologies and the adoption of effective management decisions against them.Based on the idea that the formation of the principles of resource saving is the initial step in creating baseline management process that can provide sufficient overall efficiency of resource use, shaped the author's system the principles, which include the principles of resource saving: strategic conditionality, humanism, complexity, integration with other areas of work, the adequacy of information, the lowest cost, availability of priority good working conditions, feasibility, human participation, regularity, measurability of entertainment, openness and dynamism. Justified by the importance of the use of the set of principles of lean manufacturing, including: determining the value of a particular product; determination of flow create value for this product; ensuring continuous (throughout the value stream; extension of the product; the pursuit of excellence.Was concluded that lean manufacturing provides an opportunity to create a system of organization and management of product development, manufacturing operations, relationships with suppliers and customers, in which products are manufactured in strict according to the demands of consumers and with fewer defects.When the costs of labor, capital and time are reduced. Thus, the formation of the concept of resource conservation on the basis of principles played an important role in realizing the overall objective of the development of metallurgical industry-transforming it into a dynamic, high-tech and competitive industry, integrated in the global steel industry in the framework of the international division of labor.

Key words: resource saving, management, principles, lean, metallurgical complex.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2017 р.